

6. Трухін І.О., Шпак О.Т. Основи шкільного виховання: Навчальний посібник. – К., 2004.

7. Турбовский Я. Воспитательная сила коллектива // Воспитание школьников. – №6. – 1989. – С. 45-51.

УДК 371.15:378:355.582

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ЗВ'ЯЗКУ

Г.М. Петрук
(Київ)

У статті визначені та обґрунтовані критерії сформованості професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку. Описаний зміст і практичне значення цих критеріїв для формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку.

Ключові слова: професійна комунікативна культура, критерії, спілкування, комунікативні вміння

В статье определены и аргументированы критерии сформированности профессиональной коммуникативной культуры будущих инженеров связи. Описано содержание и практическое значение этих критериев для формирования профессиональной коммуникативной культуры будущих инженеров связи.

Ключевые слова: профессиональная коммуникативная культура, критерий, общение, коммуникативные умения

The article deals with the criteria of professional communication culture formation. It describes its content and importance for professional communication culture formation.

Key words: professional communication culture, criteria, communication, communicational skills

У період оновлення всіх аспектів життєдіяльності в Україні, здійснення реформування економічних та суспільно-культурних галузей життя, зокрема системи освіти, актуалізується проблема становлення та розвитку підготовки професійних кадрів у галузі зв'язку. Професійне становлення особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі спрямоване на формування професійно значущих якостей зокрема, професійної комунікативної культури.

Психологічні аспекти цієї проблеми висвітлювалися у працях Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, І.Д. Беґа, О.В. Киричука, Г.А. Ковальова, Б.Ф. Ломова, О.О. Леонтєва, Л.О. Петровської, Б.Д. Паригіна, І.В. Страхова та ін. Педагогічні – у працях В.А. Кан-Каліка, Ю.М. Кулюткіна, А.Й. Капської, Л.В. Кондрашової, А.В. Мудрика, О.Г. Мороза, Л.І. Рувінського, Л.О. Савенкової, А.А. Реана.

Велике значення комунікативним умінням надавав і А.С. Макаренко, який відзначав, що для вчителя дуже важливо досконало володіти мовою, жес-

тами, мімікою [5, 117.], навіть, правильною поставою, вміти керувати своїми емоціями для того, щоб ефективно спілкуватися з учнями [6, 167].

На нашу думку, слова великого педагога можна застосувати не лише щодо професійної комунікативної культури педагогів, а також і фахівців інших галузей, зокрема, інженерів зв'язку. Але, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що досі не були визначені критерії, за якими можна було б оцінити рівень сформованості професійної комунікативної культури інженерів зв'язку і, таким чином, виявити недоліки та визначити шляхи їх усунення.

Отже, метою цієї статті є виділення критеріїв сформованості професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку.

Поняття „критерій” у наукових джерелах визначається як ознака, згідно з якою робиться оцінка предмета чи явища, або ознака, взята за основу класифікації [3, 13]. Критерій характеризує ознаку, міру досліджуваного явища і змін, які відбувалися у розвитку окремих складових чи всієї особистості у результаті експериментального навчання і відокремлених педагогічних умов, за яких визначена гіпотеза відповідає чи не відповідає результатам експерименту.

При визначенні критеріїв комунікативної культури ми враховували загальні вимоги до критеріїв: об'єктивність, валідність, інформативність, нейтральність і можливість якісного опису. Основною вимогою ми обрали ту, яка дозволить на основі порівняння визначити ступінь сформованості комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку.

Аналіз наукових джерел з предмету дослідження дозволив нам виділити такі критерії:

1) мотиваційний, проявами якого є зовнішня, внутрішня мотивація або комбінація цих її різновидів, професійна орієнтація майбутнього інженера зв'язку щодо використання комунікативних умінь і навичок у подальшій професійній діяльності;

2) змістовий, який включає у себе знання основ педагогічного і психологічного спілкування;

3) операційний, який втілюється у вміннях і навичках спілкування.

Розглянемо зміст усіх вищезгаданих критеріїв.

Мотиваційна сфера – це сукупність усіх мотивів особистості. У нашому випадку ми розглядаємо її професійну і комунікативну сторони.

Мотив (від лат. *Movere* – приводити до руху, штовхати) розуміють як:

1) спонукання до діяльності, пов'язані з задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх та внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта та визначають її спрямованість;

2) предмет, що спонукає і визначає вибір спрямованості діяльності (матеріальний чи ідеальний), заради якого вона здійснюється;

3) усвідомлену причину, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості [7, 28].

Мотивація – це спонукання, що викликає активність людини і визначає її спрямованість [4, 76].

У процесі усвідомлення мотивів діяльності або поведінки виникають, формуються функції мотиву: спонукальна, спрямовуюча і регулююча. Спонукальна функція полягає у тому, що мотиви викликають, обумовлюють активність особистості, її поведінку і діяльність. Чим сильніші названі мотиви, тим кращим професіоналом і глибоким знавцем механізмів спілкування зможе стати майбутній фахівець.

Під впливом мотивації відбувається також вибір і здійснення певної лінії поведінки чи діяльності. Особистість прагне досягнення конкретних цілей, вирішення певних завдань. У цьому сутність спрямовуючої функції мотивації, пов'язаної з її стійкістю. Сутність регулюючої функції полягає у тому, що поведінка і діяльність у залежності від особливостей мотивації носять або вузькоособистий характер, або суспільно значущий. Регуляція полягає у тому, що визначальними у спонуканні поведінки виступають мотиви особисті або соціальні [1, 134]. Інтерес до майбутньої професії можна назвати особистим мотивом, бажання стати професіоналом своєї справи і працювати у сфері зв'язку відносяться як до внутрішніх, так і до соціальних, зовнішніх мотивів. Престиж професії зв'язківця викликає бажання працювати у сфері зв'язку, зацікавленість професією інженера зв'язку і, як логічний наслідок, бажання стати професіоналом своєї справи. Це, у свою чергу, спонукає до розвитку самосвідомості особистості, опанування професійними знаннями і навичками і, як наслідок, призведе до досягнення високого рівня професійної компетентності і підвищення рівня загальної культури особистості, допоможе задовольнити потребу у самоповазі та повазі з боку оточуючих. Досягнення значущого статусу в суспільстві неможливе без ключової ланки нашої схеми – комунікативних мотивів, які включають опанування комунікативними вміннями і навичками та є соціальними. Без них не можливе ефективне спілкування як суто професійне, так і повсякденне, не можливе опанування професійними навичками, розвиток самосвідомості особистості, що відбуваються під час засвоєння фундаментальних і вузько професійних знань, суспільного досвіду, які також є формами спілкування.

Потрібно вчити студентів збалансовувати вузько особисті та суспільно значущі мотиви, керуючись вимогами обставин, як це належить справжньому професіоналу. Здійснюючи це, знову ж таки, за допомогою навичок комунікативної культури, своєчасною зміною стилю спілкування з оточуючими, використанням необхідних для даної ситуації комунікативних прийомів

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам створити структуру змістового критерію професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку.

Його основою, на нашу думку, є показники професійної комунікативної культури, які потрібно сформулювати у майбутніх інженерів зв'язку.

За основу ми взяли класифікацію показників, виділену Т. Івановою [2, 21], але дещо змінили її у відповідності до професійних потреб майбутніх інженерів зв'язку.

1. РІВНОПРАВНІСТЬ. У будь-яких ситуаціях спочатку потрібно з'ясувати наміри і спрямування партнера та його побоювання. Викласти

йому свої інтереси і страхи. А потім разом з ним шукати варіанти рішення, які найбільшою мірою задовольняють обидві сторони.

2. **ТОЛЕРАНТНІСТЬ.** Толерантна людина терпима, вона розуміє, що всі люди неповторні і самобутні. Тому вона не висловлює оцінку дій іншого, усвідомлюючи їх відносність, а виражає лише свої почуття з приводу цих дій, а також поважає погляди партнера по спілкуванню. Наприклад: «Ваші слова мене кривдять».

3. **ГНУЧКІСТЬ.** Чужу позицію у спілкуванні, нехай помилкову, краще не відкидати відразу, а прийняти як новий підхід. Тільки виявивши всі можливі альтернативи, потрібно шукати кращу з них. Але для цього потрібно разом з опонентом домовитися про загальні критерії оцінки альтернатив. Ними можуть бути загальні інтереси, що завжди знайдуться при будь-яких розбіжностях.

4. **РЕФЕРЕНТНІСТЬ** – це здатність бути авторитетним для оточуючих щоб стати референтною людиною, потрібно намагатися бачити в них хороше, підкреслювати їх гарні риси. Люди поведуться відповідно до того, чого очікують навколишні. У психології це називається ефектом Пігмаліона.

5. **ІНТЕРНАЛЬНІСТЬ.** У поясненні причин конфлікту потрібно не звалювати усе на зовнішні обставини й інших людей, а приймати персональну відповідальність за свої дії у конфлікті.

6. **ЕТИЧНІСТЬ.** Людина з високо розвиненою комунікативною культурою поведінки ніколи не буде принижувати іншого, не стане використовувати обман, маніпуляцію, нечесні прийоми. Це неетично. А неетична поведінка не тільки принижує того, хто використовує ці прийоми, але і руйнує особистість. Культурна людина розуміє, що кожний має сильні і слабкі сторони, і навіть у конфлікті звертається до сильних сторін особистості, не зачіпаючи слабкі.

7. **ТВОРЧІСТЬ.** У ситуації конфлікту завжди потрібно знайти рішення, що послабить напругу, дозволить розв'язати протиріччя.

Комунікативно-доцільний стиль відрізняється нешаблонністю, оригінальністю. Як нестандартний підхід можуть виступати жарт, гумор або дії, що не відповідають типовій, очікуваній; поведінці.

8. **ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ** – здатність не тільки відчувати, але й показувати людям своє доброзичливе ставлення, повагу і симпатію, уміння приймати їх навіть тоді, коли не схвалюєш їхні вчинки, готовність підтримати інших .

9. **АВТЕНТИЧНІСТЬ** – уміння бути природним у відносинах, не ховатися за масками або ролями, відкрита демонстрація іншим свого ставлення до різних проблем і людей, здатність бути самим собою у контактах з оточуючими.

10. **ІНІЦІАТИВНІСТЬ** – схильність до діяльної позиції у стосунках з людьми, для того, щоб «іти вперед», а не тільки реагувати на те, що роблять інші; здатність встановлювати контакти, не чекаючи ініціативи з боку оточуючих; готовність братися за роботу, що вимагає активного

втручання, а не просто чекати, коли інші почнуть щось робити. Це також — готовність відкрити іншим свій внутрішній світ, тверда переконаність у тім, що відкритість сприяє встановленню здорових і міцних відносин з оточуючими, щирість, вміння говорити про свої думки і почуття.

11. САМОПІЗНАННЯ: дослідницьке ставлення до власного життя і поведінки, прагнення скористатися для цього допомогою з боку оточуючих, готовність приймати від них будь-яку інформацію про те, як вони сприймають тебе, але при цьому — вміння бути автором своєї самооцінки; ставлення до конфронтації з іншими людьми і нового досвіду як до коштовного матеріалу, важливого для більш глибокого самопізнання.

12. ЕМПАТІЙНІСТЬ — відсутність страху при безпосередньому зіткненні зі своїми почуттями або почуттями інших людей, вміння не тільки відчувати щось у спілкуванні з людьми, але і показувати це, виражати готовність приймати емоційну експресію з боку інших, але при цьому — відсутність прагнення нав'язати оточуючим свої почуття.

У нашій роботі, спираючись на досягнення психолого-педагогічної науки у досліджуваному аспекті, зроблена спроба виділити необхідну сукупність комунікативних умінь, сформованість і розвиток яких сприятимуть професійній діяльності і вдалому повсякденному спілкуванню. Ці вміння лягли в основу операційного критерію професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку.

При виділенні цієї сукупності ми скористались положенням Н.В. Кузьміної і К.К. Платонова про те, що структура умінь є своєрідним відображенням структури діяльності. Розглядаючи комунікативну діяльність як процес взаємодії конкретних особистостей, які певним чином сприймають, впливають і ставляться одна до одної, деякі автори (Б.Г. Анан'єв, Г.М. Андрєєва, І.С. Кон, М.С. Каган, Я.Л. Коломинський, А.Н. Леонт'єв, В.Н. Мясіщев) виділяють у структурі спілкування гностичну, експресивну та інтерактивну підструктури, кожна з яких, потребує певних комунікативних умінь для виконання притаманних їй функцій і реалізації відповідних психологічних показників особистості.

Тому ми й представили комунікативні вміння у вигляді трьох видів. Перший вид — гностичні вміння, тобто вміння людини сприймати, розуміти та адекватно відтворювати особистість партнера зі спілкування. Другий вид — експресивні вміння — вміння подати себе за допомогою самопрезентації. Третій вид — інтерактивні вміння, що допомагають впливати на партнерів зі спілкування

До гностичних, на нашу думку, відносяться:

- вміння слухати;
- вміння співробітництва, взаєморозуміння і погодження власної позиції з позицією партнера у спілкуванні;
- вміння переглядати звичні уявлення і рішення, гнучко реагувати на мінливі обставини;
- вміння адекватно реагувати на зміну способу спілкування (вербального чи невербального);
- вміння розуміти співрозмовника при будь-якому способі спілкування;

- уміння правильно інтерпретувати різні стилі повідомлень;
- уміння правильно оцінювати оточуючу ситуацію; вміння передбачувати, попереджати емоційні стани партнера (антиципація).

Експресивний вид припускає наявність умінь самопрезентації:

- міння встановлювати дружні стосунки;
- уміння підтримувати бесіду, змінювати вчасно тему розмови;
- уміння володіти жестикуляцією, мімікою, інтонацією, своїм станом, тілом;
- уміння змінювати у разі потреби міру своєї відкритості і засоби впливу на партнера;
- уміння зберігати наполегливість, впевненість у собі і своїх принципах;
- уміння аналізувати себе у ситуації спілкування для досягнення соціальної адекватності;
- уміння порівнювати свої вчинки із соціальною нормою;
- уміння використовувати поведінку свого партнера для самокоректування; уміння вдало поєднувати різні способи спілкування.

Інтерактивний вид реалізується через :

- уміння керувати ситуацією комунікації;
- уміння створювати невимушену атмосферу взаємної задоволеності спілкуванням;
- уміння забезпечувати гарний психологічний клімат у колективі; володіння різними стилями подачі повідомлення;
- уміння обирати стиль повідомлення згідно ситуації.

Кожний вид комунікативних умінь є відносно стійким утворенням, спрямовує механізм здійснення комунікативної діяльності. У процесі спілкування всі вміння проявляються у взаємозв'язку і взаємодії. Ступінь інтеграції і домінування тих чи інших умінь залежить від рівня сформованості кожного вміння, специфіки особистостей і ситуації спілкування. Вище перераховані критерії дають нам можливість визначити сукупні рівні сформованості комунікативної культури у майбутніх інженерів зв'язку.

Ці рівні детермінуються відповідним рівнями розвитку мотиваційного, змістового та операційного критеріїв.

Із усього вищесказаного можна зробити висновок, що професійну комунікативну культуру майбутнього інженера зв'язку можна оцінити за трьома важливими критеріями: мотиваційним, змістовим та операційним. Кожний із них займає власне місце у структурі комунікативної культури, має велике значення при оцінці сформованості цього психологічного утворення у майбутніх спеціалістів зв'язку.

Викладений нами матеріал може бути використаний при подальшій роботі проблеми формування професійної комунікативної культури не лише інженерів зв'язку, а й фахівців інших галузей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Битянова Н.Р. Психология личностного роста. - М., 1995. - 154с.
2. Иванова Т.В. Культура педагогического общения. – К., 2003. – 90с.

3. Каджаспирова Г.М., Каджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. – М.: Изд. Центр „Академія», 200. – 176с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. – М.: МГУ, 1971.–216с.
5. Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта: Избр. произв. В 3-х т. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: Рад. Школа, 1985. – Т.3: Общие проблемы педагогіки. – 590с.
6. Макаренко А.С. Педагогика индивидуального действия: Избр. произв. В 3-х т. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: Рад. Школа, 1985. – Т.3: Общие проблемы педагогіки. – 590с.
7. Общая психодиагностика / Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Стопина. – М.: МГУ, 1987.–304с.

УДК 378. 18 (045)

ОПОРА НА ПОЗИТИВНЕ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Н.А. Сівак
(Хмельницький)

У статті розкрито використання А.С. Макаренком принципу опори на позитивне. Обґрунтовано необхідність його використання для соціалізації студентської молоді на сучасному етапі.

Ключові слова: *опора на позитивне, соціалізація особистості, соціалізація студентської молоді.*

В статтє раскрыто использование А.С. Макаренко принципа опоры на позитивное. Обоснованно необходимость его использования для социализации студенческой молодежи на современном этапе.

Ключевые слова: *опора на позитивное, социализация личности, социализация студенческой молодежи.*

The question of A.S. Makarenko's reference to the positive has been revealed in the article. The imperativity of its use for student youths soualization on the contemporary stage has been analyzed.

Key words: *support on positive, socialization of personality, socialization of student young people.*

Постановка проблеми. Сьогодні, в період активізації самосвідомості суспільства і пошуку шляхів стабілізації на основі посилення демократичних перетворень, з'являється потреба в активних і творчих особистостях, здатних швидко і адекватно реагувати на те, що відбувається навколо, знаходити нетривіальні способи взаємодії з новими умовами середовища, вміти мінятися відповідно до цих умов, при необхідності міняти ці умови, роблячи їх прийнятними для себе.

Одним із найголовніших завдань нашого суспільства є виховання всесторонньо розвинутої особистості. Багато цінних та необхідних порад